

JAROSŁAW KILIAS
Warszawa

OKOLICZNOŚCIOWE WYDAWNICTWO
KATEDRY SOCJOLOGII UNIwersYTETU KAROLA
Z OKAZJI JUBILEUSZU PROFESORA MIŁOSŁAVA PETRUSKA

Na początku bieżącego roku w ramach serii Acta Universitatis Carolinae ukazał się kolejny tom wydawnictwa Katedry Socjologii Wydzia-

łu Filozoficznego Uniwersytetu Karola. Zbiór zatytułowany *Aktér, Instituce, Společnost* to okolicznościowe wydawnictwo z okazji sześćdziesiątych piątych urodzin Miloslava Petruska, wybitnego socjologa, znawcy i sympatyka polskiej

Adres do korespondencji: j.kilias@chello.pl

sociologii¹. Dołączając się do gratulacji warto wyjaśnić, że jako oficjalną datę podano rok 2003, jednak wydanie publikacji znacznie się opóźniło i w ramach serii nosi ona numer 1/2001. Wówczas przypadał jubileusz czeskiego uczonego. Okazją do życzeń są więc faktycznie jego sześćdziesiąte ósme urodziny, które będzie obchodził jesienią bieżącego roku.

Podobnie jak we wcześniejszym wydawnictwie z okazji jubileuszu Jana Sedláčka na treść książki składają się wyłącznie prace miejscowych autorów², choć i ona mogłaby mieć prawdziwie międzynarodowy charakter, gdyby jej redaktorzy zechcieli się zwrócić do polskich, rosyjskich czy francuskich przyjaciół Miloslava Petruska. Tym razem lokalny charakter zbioru uzasadnia fakt, iż jest to seryjne wydawnictwo Katedry Socjologii Wydziału Filozoficznego UK.

Tak jak pozostałe tomy serii książka ma estetyczną szaro-białą, miękką okładkę z czarno-białą ryciną na przedniej stronie. Otwiera ją krótkie wprowadzenie Jiříego Šubrtu dotyczące charakteru i zawartości tomu. Składają się nań dwie zasadnicze części, uzupełnione zamieszczonymi na końcu doniesieniami. Część pierwsza ma charakter okolicznościowy, bezpośrednio odnosi się do życia i dzieła Petruska. Rozpoczyna ją tekst *Místo laudatía* („Zamiast laudacji”) Jitki Havlovéj: krótka a uzasadniona pochwała zalet jego umysłu i charakteru. Po nim następuje artykuł Jana Sedláčka *Proč číst Miloslava Petruska na začátku tisíciletí* („Po co czytać Miloslava Petruska na początku tysiąclecia?”), przybliżający jego twórczość, od książki *Sociometria* z roku 1969 oraz pracy w zespole Pavla Machonína (jej wyniki opublikowano w 1969 r. w fundamentalnym zbiorze *Československá společnost*), po których nastąpił okres wymuszonego niemal całkowitego milczenia. Autor przypomniał i pochodzący z owego okresu skrypt *Úvod do studia sociologie* („Wstęp do studium socjologii”, 1978), a także późniejszą książkę *Teorie a metoda v mo-*

derní sociologii („Teoria i metoda w nowoczesnej socjologii”, 1993). Wspomniał też o udziale Petruska w pracach nad dwoma słownikami socjologicznymi, małym z 1970 r. oraz wielkim, dwutomowym, wydanym w 1996 r. Za najważniejsze zalety jego prac uznał ich erudycyjny charakter (w tym znajomość polskiej socjologii, której nie porzucił ani wówczas, gdy otworzył się szeroki dostęp do dzieł nauki zachodniej), przejrzystość, wartość dydaktyczną oraz wysokie walory językowe. Docenił także jego zainteresowanie dziejami i stanem dyscypliny w Czechach. Szkoda tylko, że Jan Sedláček nie wspomniał o objętościowo niewielkiej, ale pełnej uroku i ujawniającej szerokość horyzontów kulturalnych Petruska książeczce *Sociologie a literatura* („Sociologia i literatura”) z 1990 r. Przypomniał za to zasługi Petruska jako redaktora serii wydawniczych poświęconych klasyce socjologii, wydawanych przez praskie Sociologické nakladatelství. Część zbioru poświęconą bezpośrednio postaci Miloslava Petruska zamyka przygotowany przez Alenę Miltovą wybór z jego bibliografii.

Drugą część pracy wypełniają studia luźniej związane z postacią jubilata. Otwiera ją tekst Jiříego Šubrtu *Čas a prostor v teorii strukturace* („Czas i przestrzeń w teorii strukturacji”), kompetentna i wyczerpująca rekonstrukcję tego aspektu teorii Anthony’ego Giddensa. Brytyjski socjolog, choć nie jako twórca teorii strukturacji, ale jako autor prac w rodzaju *Modernity and Self-Identity*, jest też głównym bohaterem napisanego po słowacku artykułu Branislava Hunčíka *Reflexivní projekt osobnej identity v podmínkách neskorej modernity* („Refleksyjny projekt tożsamości indywidualnej w warunkach późnej nowoczesności”). Z kolei Radka Radomiská w studium *Sociologie cizince: prožitek jínakosti* („Sociologia cudzoziemca: przeżycie inności”) zrekonstruowała koncepcję obcego przedstawioną w znanych tekstach Georga Simmla i Alfreda Schütza, uzupełniając ją o idee Julii Kristevy i Norberta Eliasa.

Tekst Markéty Sedláčkovéj, noszący tytuł *Sociologická teorie důvěry* Piotra Sztompki („Socjologiczna teoria zaufania Piotra Sztompki”), to rekonstrukcja znanej teorii krakowskiego socjologa. Autorka chwali przejrzystość i konkretność wywodu polskiego autora, dostrzegając

¹ *Aktér, Instituce, Společnost. Sborník k 65. narozeninám prof. PhDr. Miloslava Petruska, CSc., Karolinum, Praha 2003, str. 208.*

² Zob. J. Kilias, *Jubileuszowe wydawnictwo z okazji sześćdziesiątych piątych urodzin Jana Sedláčka*, „Kultura i Społeczeństwo”, 2001, nr 1.

wszakże problemy z przytaczanymi przez niego danymi, nie zawsze potwierdzającymi głoszone przezeń twierdzenia, czy też fakt, że obecne w jego pracy idee narodowe i konserwatywne nadają rys niekonsekwencji, a nawet naiwności niektórym z jego pomysłów; skądinąd Sedláčková dyskretnie wyraża swe wątpliwości, nie wchodząc w polemikę z cenionym przez siebie autorem. Kolejny autor, Oleg Suša, w artykule *K pojmu reflexivní modernizace v sociologii* („Przyczynek do pojęcia refleksyjnej modernizacji w socjologii”) wraca do problematyki nurtującej zarówno wspomnianego już kilkakroć Anthony’ego Giddensa, jak i Ullricha Becka.

Cztery ostatnie artykuły zbioru mają bardziej empiryczny charakter. Tekst Evy Křížovej *Sociologie na polí medicíny a zdravotnictví — cizinec nebo vetřelec* („Sociologia na polu medycyny — cudzoziemiec czy intruz”) to pouczająca, choć lakoniczna opowieść o genezie i dziejach socjologii medycyny. Artykuł Jiříego Buriánka *Práce v hodnotovém kontextu české společnosti* („Praca w kontekście wartości społeczeństwa czeskiego”) zawiera prezentację wyników badań sondażowych, obudowanych zwyczajowym aparatem statystycznym i, jak to czasem bywa, o nie do końca jasnym znaczeniu empirycznym. Na szczególną uwagę zasługuje tekst Richarda Růžički *Český učitel mezi občanstvím a profesionalitou* („Czeski nauczyciel między obywatelstwem a profesjonalizmem”). Autor w bardziej celowy i zorganizowany sposób wykorzystał dane sondażowe, ukazując strukturalne sprzeczności właściwe sytuacji nauczycieli, których działaniom pozostawia się przywilej autonomiczności, zarazem jednak nakładając na nich obowiązek kształtowania postaw uczniów, oczekuje zarówno tego, że skłonią ich do politycznego zaangażowania, jak i tego, że zachowają polityczną bezstronność (często identyfikowaną z biernością), na co może mieć wpływ profesjonalny etos zawodowy (i przyzwyczajenie). Z kolei Jana Duffková w artykule *Česká dovolená na konci 20. století (obecná charakteristika)* („Czeski urlop na końcu XX wieku /ogólna charakterystyka/”), przedstawiła dane dotyczące czasu wolnego Czechów.

Zawartość tomu uzupełniają dwa doniesienia, których obecność zdradza jego charakter jako wydawnictwa seryjnego. Jiří Buriánek opublikował informację na temat projektu badawczego Wydziału Filozoficznego UK, zatytułowanego „Jedinec a společnost v procesech transformace a globalizace” („Jednostka a społeczeństwo w procesach transformacji i globalizacji”), z którego dane zostały zresztą wykorzystane w jego artykule. Temat badania wydaje się tyleż rozległy, co słabo określony, cele poznawcze zaś niesprecyzowane. Jan Sedláček zamieścił w zbiorze wspomnienie o dwojgu polskich socjologach zmarłych w roku 2001, Antoninie Kłoskowskiej i Edmundzie Mokrzyckim. Jego tekst przypomina ich postacie oraz zawiera skrótowe omówienie niektórych z ich najważniejszych dzieł.

Ocena zbioru *Aktér, Instituce, Společnost* nie jest sprawą prostą. Większość jego zawartości stanowią kompetentne i dobrze napisane teksty; dotyczy to chociażby prac Šubrt’a, Sedláčkové czy Růžički. Wątpliwości budzi jednak ich sprawozdawczy charakter, powodujący, że czyta się je jak (skądinąd nader przydatne w dydaktyce) artykuły przeglądowe, unikające oceny i dotyczące ogólnie znanych tekstów. Inny, typowy problem dotyczy samego charakteru pracy zbiorowej, formułą bliskiej czasopismu: nawet pokrewne tematycznie teksty, dotyczące — by użyć terminologii Giddensa — problematyki późnej nowoczesności, stanowią serię nie związanych z sobą, autorskich monologów, ponieważ autorzy nie podjęli próby dialogu. Na uwagę zasługuje też dramatyczna przepaść oraz (wyjawszy artykuł Růžički) brak związku między wysoce abstrakcyjną teorią a empirią. Skądinąd ciekawe, co sądziłby na ten temat sam jubilat? Wydaje się, że nie wykorzystano szansy na wyraźniejsze ustrukturyzowanie książki, jaką stwarzało to, że jest to okolicznościowe wydawnictwo z okazji sześćdziesięciopięciolecia urodzin Petruska, który sam żywo interesuje się podobną problematyką. W rezultacie ocena całej publikacji, jeśli oceniać ją jako książkę, nie zaś jako periodyk, nie jest tak wysoka jak poszczególnych na ogół udanych i pożytecznych tekstów. A co do mnie, to chętnie dowiedziałbym się też z niej więcej o profesorze Miloslavie Petrusku.